

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking van: Inequality observed; A study of attitudes towards income inequality
Pellikaan, H.

Citation

Pellikaan, H. (1990). Boekbespreking van: Inequality observed; A study of attitudes towards income inequality. *Acta Politica*, 25: 1990(1), 117-120. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3449869>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3449869>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

- A *Book of Readings*, New York University Press, New York, 1986, p. 255-276.
- Thorne, Christopher, 'International Relations and the Promptings of History', *Review of International Studies* (9), 1983, p. 123-135.
- Verbeek, Bertjan, 'Cognitive Beliefs and Foreign Policy Decision Making', ongepubliceerd manuscript, Europees Universitair Instituut, Florence 1987.
- Walt, Stephen M., *The Origins of Alliances*, Cornell University Press, Ithaca 1987.
- Waltz, Kenneth N., *Theory of International Politics*, Addison Wesley, Reading 1979.

Boekbesprekingen

Adam Szirmai, **Inequality Observed; A study of attitudes towards income inequality**. Aldershot Avebury 1988.

De Aldershot-uitgave van Szirmai's boek is een handelsversie van zijn proefschrift (1986 Febodruk Enschede). Szirmai onderzoekt opvattingen omtrent nivellering, inkomensmatiging en sociale conflicten. Hij presenteert niet alleen zijn onderzoeksresultaten maar gunt de lezer ook een kijkje in zijn keuken waar hij met meer dan zeshonderd variabelen verschillende recepten uitprobeert. De ingrediënten, met behulp waarvan Szirmai zijn menu kan samenstellen, betreft hij van een enquête, in 1980 gehouden onder 952 voltijds werkenden in Nederland, waarin opvattingen werden gemeten over onder andere inkomenspositie, inkomensverdelen, werksituatie en arbeidssatisfactie. In de hoofdstukken 4, 5 en 9 worden de opvattingen over inkomensverdeling beschreven en geanalyseerd. Hierin komen methodologisch interessante bespiegelingen aan de orde zoals (1) de wijze waarop het begrip relatieve deprivatie geoperationaliseerd kan worden aan de hand van de theorieën van T.R. Gurr en W.G. Runciman, en (2) de wijze waarop inkomensongelijkheid en sociale conflicten met elkaar samenhangen. Het doel van zijn studie blijkt echter vooral gelegen in het verklaren van het Nederlandse nivelleringsethos, de 'ethic of equalization'. In hoofdstuk 2 geeft Szirmai een kort overzicht van de naoorlogse inkomenspolitiek en de inkomensontwikkeling in Nederland. Vervolgens wordt in hoofdstuk 6 deze Nederlandse inkomensontwikkeling en het nivelleringsethos geïnterpreteerd als een onderdeel van een '... widespread preference of income equalization as an expression of long-run processes of delegitimization of inequalities of reward in Western societies' (p. 202).

Szirmai is zo bang dat hij geïdentificeerd zal worden met onderzoekers die survey-analyses opvatten als 'measurement without theory', dat de lezer naast bovenstaand genoemde onderwerpen een breed scala van theorieën krijgt voorgezet. Een greep uit het aantal onderwerpen dat Szirmai denkt te moeten aansnijden levert het volgende op: in hoofdstuk 3 construeert Szirmai een sociologische synthese van weberiaanse dimensies met de civilisatietheorie van Norbert Elias. Vervolgens wordt een poging gedaan de micro-economie te verbinden met de macrosociologie. In hoofdstuk 7 wordt een uitweiding gegeven over de individuele wel-

vaartsfunctie van Van Praag/Kapteyn. In hoofdstuk 8 wordt en passant bij de problematiek van matigingsbereidheid aan de hand van Amartya Sens speltheoretische metaordeningen de basis assumptie van de rationele keuzetheorie ter discussie gesteld.

Gezien de doelstelling van de studie van Szirmai beperk ik mij in dit verband tot een aantal opmerkingen over zijn geconstateerde 'ethic of equalization' in samenhang met 'ethic of restraint' (zie voor een bespreking van het hele boek: Bram Steijn & Marco de Witte, *Inkomensongelijkheid*, ESB, 23-9-1987, p. 895-896). Op grond van zijn constatering dat er in Nederland sprake is van een 'ethic of equalization', mogen we volgens Szirmai verwachten dat er een positieve relatie bestaat tussen opvattingen omtrent nivellering en de bereidheid tot inkomensmatiging, de 'ethic of restraint'. De opvattingen van respondenten over de inkomensverdeling worden belicht tegen de achtergrond van de sterke nivellering van de beschikbare inkomens van de naoorlogse periode tot 1980. Wat opvalt is dat de meeste respondenten, en met name de personen in de hogere inkomenscategorieën, een 'extremely distorted view of their position in the income distribution' (p. 95) hebben. Zij onderschatten hun eigen positie en zij overschatten het aantal personen dat meer dan zichzelf verdient. Bij voorbeeld, de meeste respondenten die tot de hoogste inkomenscategorie behoren (top 10%), denken dat circa 30% van de werkkenden in Nederland meer dan zichzelf verdienen. Door middel van lineaire regressie-analyses komt Szirmai tot de slotsom dat de traditionele verklaringsgronden als inkomenspositie, klassepositie en absolute deprivatie weinig opleveren en alleen relatieve deprivatie overblijft als belangrijke determinant van opvattingen pro nivellering. Maar wat, volgens de auteur zelf, de belangrijkste conclusie van zijn pad-analyse is, is dat de - 'tendency to equalize (TEQ)' - samenhangt met de gedachte van het behalen van eigen voordeel. De meeste personen, ook uit de hoogste inkomenscategorie, denken er op vooruit te gaan indien er genivelleerd wordt. Deze vaststelling geeft echter een geheel andere inhoud aan het nivelleringsethos. Deze kan niet meer gezien worden als een uiting binnen een lange-termijnproces van de wijdverbreide behoefte aan een rechtvaardigere inkomensverdeling, maar is simpelweg een manifestatie van een wens om er financieel op vooruit te gaan. Deze interpretatie van de 'ethic of equalization' wordt verder versterkt door Szirmai's resultaat in § 4.4.5 onder het hoofdje 'Income rankings': 'One may conclude that respondents tend to accept the income hierarchy as they perceive it' (p. 117). 'We may therefore conclude that in spite of the general preference for equalization, the principle of inequality of reward is not in question. The just income distribution remains a very unequal distribution and it seems that existing income hierarchies are accepted. What people want to change, is the distance between the rungs of the income ladder. In the field of income distribution people want less of the same' (p. 121). Het is dan ook niet verwonderlijk dat, in tegenstelling tot Szirmai's verwachting, er geen verband bestaat tussen pronivellering en promatiging. Aangezien de 'ethic of equalization' het verlangen naar een vergroting van het persoonlijk inkomen is, is het een egoïstisch motief. Dit in tegenstelling tot de bereidheid tot inkomensmatiging voor het herstel van werkgelegenheid, de 'ethic of restraint'. Hier is duidelijk sprake van een altruïstisch motief (de respondenten zijn

immers allemaal werkenden): men ziet af van een stijging van het persoonlijk inkomen ten behoeve van een collectief goed.

De problematiek van de matigingsbereidheid medio jaren zeventig is onverbreekelijk verbonden met het *Pleidooi voor een geleide loonpolitiek* van Van den Doel, De Galan en Tinbergen. Zij hebben aan de hand van de speltheorie de patstelling van de sociale partners in de overlegdemocratie willen aantonen. Szirmai heeft geprobeerd de hypothetische preferentieordering van Van den Doel empirisch te toetsen. Bij de operationalisatie van de preferentieordeningen volgt Szirmai in grote lijnen de analyse van Van der Veen en Visser (in een eerder gepubliceerd artikel 'Matigingsbereidheid en het dilemma der gevangene' in *Economisch Statistische Berichten*, 23-9-1981, p. 912-919, heeft Szirmai geprobeerd het Prisoner's Dilemma van Van den Doel te toetsen. Op basis van de empirische gegevens van Szirmai hebben R.J. van der Veen en P.E. Visser in 'Matigen en het Prisoner's Dilemma', *Beleid en Maatschappij*, 1982, p. 302-310, een poging gedaan om meer in het algemeen preferentieordeningen vast te stellen). Er is echter één belangrijk verschil, namelijk waar Szirmai spreekt van Other Regarding- (OR) en Assurance Game- (AG) ordeningen, hebben Van der Veen en Visser het over 'onvoorwaardelijke matiging' (OVM) en 'voorwaardelijke matiging' (VM). In een 2x2 spel heeft elke speler twee mogelijkheden: samenwerken of niet-samenwerken. Vanuit het oogpunt van de rijspeler zijn er in de matrix vier cellen: linksboven Q, rechtsboven S, linksonder P en rechtsonder R. Onder OVM verstaan Van der Veen en Visser een ordening waar uitkomst Q een hogere prioriteit krijgt dan de uitkomsten P en R en tevens wordt S boven R verkozen. Voor VM-ordening geldt ook dat Q boven P en R wordt gewaardeerd, maar hier wordt R boven S geprefereerd (Van der Veen en Visser 1982: 304). Dit geeft als mogelijke OVM-ordeningen: QPSR, QSRP, QSPR; en als mogelijke VM-ordeningen: QPRS, QRSP, QRPS. De OR-ordening is QSPR en de AG-ordening is QPRS. Met andere woorden, de OR- en AG-ordeningen maken weliswaar onderdeel uit van de mogelijke OVM- respectievelijk VM-ordeningen, maar OR en AG zijn niet identiek aan OVM en VM.

Op grond van de empirische vaststelling van preferentieordeningen toont Szirmai aan 'how often people are inconsistent and muddled in their thinking, which of course is what one would expect' (p. 276). Afgezien van de vraag waarom je überhaupt bezig zou houden met enquêtes indien je ervan uitgaat dat de respondenten 'of course' inconsistente antwoorden geven, gaat Szirmai volledig voorbij aan een meer principieel bezwaar. Zijn methode preferentieordeningen af te leiden aan de hand van een antwoordpatroon van respondenten gaat uit van een zeer specifieke interpretatie van de enquêtevragen. Aan de interpretatie van de vragen ligt de gedachtegang ten grondslag dat de relatie tussen preferentieordering en antwoordpatroon commutatief is. Dit is echter niet het geval. Een specifieke ordening definieert wel ondubbelzinnig een bepaald antwoordpatroon, maar omgekeerd levert een bepaald antwoordpatroon niet ondubbelzinnig een specifieke ordening op. Deze onderzoeksmethode levert dan ook bijzonder ruime marges op: tussen de 0% en 52.4% van de respondenten heeft de ordening AG en tussen de 19.1% en 45.8% heeft de ordening OR. Daarnaast is het nog de vraag of het te-

recht is dat deze deductieve analyse zulke hoge cognitieve eigenschappen aan de respondent toeschrijft. Het is met andere woorden veel waarschijnlijker dat de empirische meting van preferenties nog zo gebrekkig is dat er weinig zinvol interpreterbaar materiaal uitkomt, dan dat we met Szirmai kunnen vaststellen dat de rationaliteitsassumpties zijn weerlegd.

Huib Pellikaan

P.H.A. Frissen, **Bureaucratische cultuur en informatisering. Een studie naar de betekenis van informatisering voor de cultuur van een overheidsorganisatie**, SDU Uitgeverij, 's-Gravenhage 1989.

Als in een verre toekomst een Nederlandse wetenschapshistoricus wil weten waar de belangstelling van bestuurskundigen, organisatiekundigen en bedrijfskundigen in de loop van de jaren tachtig van de 20e eeuw naar uitging, dan heeft hij geluk als hij snel op het proefschrift van Paul Frissen stuit. Daarin worden namelijk twee thema's behandeld die als zodanig weliswaar in Nederland nog nauwelijks wetenschappelijk zijn onderzocht, maar waar bovengenoemde wetenschappers zeer veel belang in stellen en waar zij ook al een stevig woordje over meepraten. De thema's zijn: organisatiecultuur, met name bureaucratische cultuur, en informatisering.

De auteur wijdt theoretische beschouwingen aan organisatiecultuur, de cultuur van overheidsorganisaties en de cultuursociologische optiek betreffende het culturele karakter van bureaucratieën. Daarna gaat hij in op de specifieke thematiek van het boek, te weten de relaties tussen de cultuur van een overheidsorganisatie en informatisering in die overheidsorganisatie. Hij verricht onderzoek bij een Directoraat-Generaal (DG) binnen de Nederlandse rijksoverheid. Frissen eindigt met beschouwingen over de mogelijke, en in het licht van zijn onderzoek waarschijnlijke gevolgen van informatisering voor de politieke cultuur en voor de bureaucratische cultuur en verschaft nog enige perspectieven voor een culturele bestuurswetenschap. Al met al kent het boek zeer veel aspecten die een uitgebreidere beschouwing verdienen dan binnen het bestek van deze boekbespreking mogelijk is.

Frissens boek zou ik om verschillende redenen lezenswaardig willen noemen. Het boek is erg informatief waar het inzicht geeft in de literatuur over organisatiecultuur. Frissen heeft de razendsnel groeiende stroom publikaties over dit onderwerp op een originele wijze weten te ordenen. Ook is het boek informatief waar de auteur in de empirische hoofdstukken inzichten geeft in het functioneren van een overheidsorganisatie. Het gebruik van saillante citaten uit interviews met ambtenaren en bestuurders maakt deze hoofdstukken voor veel overheidsfunctionarissen waarschijnlijk zeer herkenbaar. Zowel enthousiaste supporters als meer cynisch ingestelde toeschouwers van informatisering in het openbaar bestuur kunnen aan deze hoofdstukken veel leesplezier beleven. Voorts bevat het boek vele be-

schouwingen over de cultuur van organisaties, de relaties tussen cultuur en informatisering en over de mogelijke gevolgen van informatisering voor de politieke cultuur en de bureaucratische cultuur, die alle stof tot nadenken geven. Zij die zelf onderzoek willen verrichten naar organisatiecultuur en/of naar informatisering in het openbaar bestuur, kunnen aan het boek diverse aanzetten voor hun studie ontleenen.

Veel literatuur over (de effecten van) informatisering raakt snel verouderd, wordt in een hoog tempo gemaakt en blijft daardoor oppervlakkig. Frissen geeft inzichten ten beste die hun wortels hebben in minder tijdgebonden literatuur over politiek, bureaucratie en organisaties. Diverse mythen over de weldadige invloed van informatisering op het functioneren van overheidsorganisaties worden doorgeprikt.

Dat verschillende onderdelen van het boek me bijzonder hebben geboeid, laat onverlet dat ik met de systematiek van het boek en met de gehanteerde onderzoeksmethoden de nodige problemen heb. Daarbij wil ik tevens aantekenen dat het boek niet overal even helder is geschreven. Er zijn cultuursociologisch georiënteerde auteurs, zoals te onzent Zijderveld, die hun ideeën helder weten uiteen te zetten. Vele binnen- en buitenlandse auteurs verduisteren echter hun werk met het cultuursociologisch jargon. Ook het boek van Frissen kent nogal wat schimmige passages, getuige een zinsnede als: 'De culturele contingentiefactor localiseer ik in de omgeving van het DG' (p. 164). Het gebruik van dit soort frasen kan niet anders dan de leesbaarheid van een boek schaden.

In de drie theoretische hoofdstukken na de inleiding laat Frissen zich niet leiden door een of andere vraagstelling. Het gevolg is een brede benadering waarin de literatuur met betrekking tot een 'nieuw' aandachtsveld wordt geordend. Het overzicht van literatuur over organisatiecultuur laat zien dat tegenwoordig zeer uiteenlopende onderzoeken naar organisaties het etiket 'onderzoek naar organisatiecultuur' krijgen opgeplakt. De verschijnselen die worden bestudeerd, waren in het verleden ook regelmatig voorwerp van onderzoek. De term 'cultuur' zal men in vroegere werken echter tevergeefs zoeken (zie b.v. P. Blau, *The Dynamics of Bureaucracy*, 1964). Frissen onderscheidt in de literatuur over organisatiecultuur vier benaderingen:

- *cultuur als contingentiefactor*: de maatschappelijke cultuur waarin organisaties functioneren en de culturele achtergronden van de leden van de organisaties;
- *cultuur als subsysteem* (naast bij voorbeeld structuur en technologie): mythen, taal, rituelen, metaforen en dergelijke;
- *cultuur als aspectsysteem* van alle processen en structuren binnen een organisatie;
- organisaties opgevat als culturele fenomenen (*cultuur als 'root metaphor'* voor organisaties).

De benaderingen zijn niet altijd even helder van elkaar te onderscheiden. Zo is het onderscheid tussen aspectsysteem en subsysteem niet erg duidelijk. Hoewel Frissen hier termen aan de systeemleer ontleent, sluit hij niet bij de conventies daarvan